

UOT № 342.92

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİ  
QURUCULUĞUNUN HÜQUQİ TƏMİNATI**

**H.B.Hacıyev**

Bakı Dövlət Universiteti  
Bakı, Akademik Zahid Xəlilov küçəsi 33  
e-mail: h.hajiyev@hotmail.com

**Açar sözlər:** informasiya, hüquqi müəyyənlik, təhlükəsizlik, qanunvericilik, post-sənaye cəmiyyəti

**Keywords:** information, legal certainty, security, legislation, post-industrial society

**Ключевые слова:** информация, правовая определенность, безопасность, законодательство, постиндустриальное общество

Azərbaycan Respublikasında müasir dövrün çağırışlarına uyğun olaraq informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına dövlət qayğısının artması, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı və getdikcə daha yüksək səviyyədə xalqımızın rifahına xidmət edən aparıcı amilə çevrilməsi ölkəmizin gələcək perspektivlərinə hesablanmış dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir. Ölkədə informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılması üzrə dövlət siyasətinin uğurla davam etdirilməsi, yeni inkişaf prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi, dövlət idarəciliyində, biznes sektorunda və ümumilikdə cəmiyyətdə hər bir vətəndaşın İKT imkanlarından geniş faydalanması üçün əlverişli şəraitin daha da gücləndirilməsi və bu istiqamətdə təşəkkül tapan ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsinə nail olmaq məqsədilə dövlət başçısının 2014-cü il 2 aprel tarixli 359 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya”, 20 sentyabr 2016-cı il tarixli 2345 nömrəli Sərəncamı ilə isə “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir (Dövlət Proqramı, 2016).

Məlum olduğu kimi, müasir dövrdə bir çox məsələlər – insan hüquqları, cinayətkarlıq, yeni sosial və siyasi hərəkətlər, gender və ailə problemi, iqtisadi və mədəni dəyişikliklər qloballaşma kontekstində araşdırılır. Burada ümumi element kimi informasiya və informasiya texnologiyaları inqilabının yaratdığı hadisələr çıxış edir. Lakin informasiyanın global xarakteri, insanları və məkanları internet və elektron rabitə vasitəsilə dünya miqyasında birləşdirən axınlar həlledici gücə malikdir. Bütün bunlar maliyyə bazarlarında global informasiya axınları və global media sənayesi tərəfindən yaradılan digər axınlar ilə əlaqədardır və bir-birindən görünməmiş şəkildə asılıdır.

İnformasiya cəmiyyəti ideyası ilk dəfə kifayət qədər aydın formada 1960-cı illərin sonu-1970-ci illərin əvvəllərində formalaşmış, termin kimi leksikona ilk dəfə 1969-cu ildə Tokio Texnologiya İnstitutunun professoru Yuri Hayaşi tərəfindən daxil edilmiş və T.Umesao, K.Katoyama və digər müəlliflər tərəfindən müdafiə edilmişdir (Post-Modern Society). 1969-cu ildə Yaponiya hökumətinə həmçinin “Yaponiya İnformasiya Cəmiyyəti: Mövzular və yanaşmalar” və “Yaponiya Cəmiyyətinin İnformasiyalaşdırılmasının Təşviq Siyasətinin Konturları” adlı məruzələri, 1971-ci ildə isə “İnformasiya Cəmiyyəti Planı”

təqdim edilmişdir. 1992-ci ildən bu termin Qərb ölkələrində də istifadə olunmağa başlamışdır. ABŞ-da milli qlobal informasiya infrastrukturu konsepsiyası məşhur Milli Elm Fondunun konfransından, B.Klinton və A.Qorun məşhur hesabatından sonra təqdim edilmişdir. İnformasiya cəmiyyəti anlayışı Avropanın ən hörmətli informasiya cəmiyyəti mütəxəssislərindən biri olan Martin Bangemannın rəhbərlik etdiyi Avropa Komissiyasının İnformasiya Cəmiyyəti Proqramları üzrə Ekspert Qrupunun işində ortaya peyda olmuşdur. Yuxarıda qeyd olunan hesabat və məruzələrdə informasiya cəmiyyəti kompüterləşmə prosesinin insanlara etibarlı məlumat mənbələrinə çıxış imkanı verəcəyi, onları gündəlik işlərdən azad edəcəyi və istehsalın yüksək səviyyədə avtomatlaşdırılmasını təmin edəcəyi bir cəmiyyət kimi müəyyən edilmişdir (Masuda, 1983).

İnformasiya cəmiyyəti qloballaşma anlayışı ilə “udulur” və bu cəmiyyətdə istehsal prosesi dəyişir, məhsul daha çox informasiya tutumlu olur. Bu cəmiyyətdə maddi məhsuldan daha çox informasiya məhsulunun istehsalı cəmiyyətin inkişafının hərəkətverici qüvvəsinə çevrilir. Qloballaşan müasir dünyada dördüncü sənaye inqilabı bəşər cəmiyyətinin inkişafı tarixində əvvəlki dövrlərdən fərqli mərhələnin başlanğıcının əsasını qoymuşdur. Bəşəriyyət aqrar və sənaye mərhələlərindən sonra öz inkişafının yeni bir mərhələsinə - informasiya cəmiyyətinə daxil olmuşdur ki, onun elementlərini artıq həyatın bütün sahələrində görmək mümkündür və bu cəmiyyətin ən qiymətli resursu məhz informasiya hesab edilir. İctimai həyatın və təsərrüfat fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində kompüterləşmə və informasiyalaşdırmanın texnoloji və sosial nəticələrinin dərinliyini və əhatə dairəsini nəzərə alaraq, onları çox vaxt kompüter və ya informasiya inqilabı adlandırırlar. Üstəlik, Qərb ictimai-siyasi fikri elmi-texniki tərəqqinin yeni mərhələsinin – kompüter və informasiya inqilabının yaratdığı ən son hadisələri izah etmək məqsədi daşıyan “informasiya cəmiyyəti” adlanan konsepsiyanın müxtəlif versiyalarını irəli sürmüşdür. Qərbdə bu konsepsiyanın əhəmiyyəti və populyarlığı mövzu üzrə çap olunan əsərlərin sayının getdikcə artması ilə müəyyən olunur.

Görkəmli Amerika sosioloqu Daniel Bellin “Postsənaye cəmiyyəti” konsepsiyasında bilik və texnologiyaların inkişafının cəmiyyətin tərəqqisinə təsir göstərdiyi önə çəkilmiş, postsənaye cəmiyyətində maşın texnologiyasını informatikaya əsaslanan intellektual texnologiyaların əvəz etdiyi qeyd edilmişdir. Burada fiziki və ya enerji gücü deyil, informasiya potensialı əsas rol oynamağa başlayır. Ötən əsrin 80-ci illərindən informasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına daha dərinlən təsir göstərir və D.Bell informasiya cəmiyyəti konsepsiyasının tərəfdarına çevrilir. Bəşər cəmiyyətinin tarixini üç mərhələyə - aqrar, sənaye və postindustrial mərhələlərə ayıraraq D. Bell bu konsepsiyayı postsənaye cəmiyyəti konsepsiyasının inkişafının yeni mərhələsi kimi qiymətləndirir və telekommunikasiya inqilabını anlamaq üçün post-sənaye cəmiyyətinin üç aspektini xüsusilə vacib hesab edir: 1) post-sənaye cəmiyyətindən xidmət cəmiyyətinə keçid; 2) texnoloji innovasiyanın tətbiqi üçün kodlaşdırılmış nəzəri biliklərin həlledici əhəmiyyəti; 3) yeni intellektual texnologiyanın sistemli təhlil və qərar qəbul etmə nəzəriyyəsi üçün əsas alətə çevrilməsi (Белл, 1986).

Sənaye cəmiyyəti əşyaların və onları istehsal edən maşınların istehsalı kimi şərh edilir. Cəmiyyətin sənaye xarakteri onun sosial strukturunu, o cümlədən peşə sistemini və sosial təbəqələrini müəyyən edir. 20-ci əsrin ortalarında sosial strukturda baş verən dəyişikliklər sənaye cəmiyyətinin postindustrial cəmiyyətə doğru təkamül etdiyini göstərmişdir ki, bu, ilk növbədə, ABŞ, Yaponiya, Qərbi Avropada 21-ci əsrin müəyyən edici sosial formasına çevrilmişdir. Elm, texnologiya və iqtisadiyyatın qovuşması elmi təd-

qıqat və inkişafın gələcəyə yönəlmiş cəmiyyətdə getdikcə daha mühüm rol oynamalı olduğu fenomenində əks olunur. Post-sənaye cəmiyyətinin başqa bir xüsusiyyəti texnologiyalara nəzarəti, texnologiyanın qiymətləndirilməsini və texnoloji proqnozlaşdırma modellərinin işlənilib hazırlanmasını nəzərdə tutur (Алексеева, 1999).

Milli ədəbiyyatımızda post-sənaye cəmiyyəti konsepsiyasının əsas müddəaları kimi həmçinin aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- iqtisadi sferada: sənaye məhsulları istehsalından xidmət istehsalına keçid;
- məşğulluq sahəsində: peşəkar mütəxəssislərin və texniklər sinfinin üstünlük təşkil etməsi;
- əsas xətt üzrə: yeniliklərin mənbəyi kimi nəzəri biliklərin aparıcı rolu;
- gələcək istiqamətlər üzrə: texnologiyalar və texnoloji qiymətləndirmələr üzərində nəzarət;
- qərar qəbul etmə prosesində: yeni intellektual texnologiyaların yaradılması (Əliquliyev & Mahmudov, 2016).

Məlum olduğu kimi, müasir Yaponiya sənayesi özünün spesifik inkişaf xüsusiyyətlərinə görə cəmiyyətdə informasiyanın ötürülməsinin daimi təkimil formalarını təqdim edir. İnformasiya telekommunikasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi Yaponiyanın dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri sayılır. Bu səbəbdən Yapon iqtisadiyyatı hazırkı dövrdə xeyli inkişafa nail olmuşdur. Vaxtilə informasiya cəmiyyəti konsepsiyasının müəlliflərindən biri olan yapon alim Yonezi Masuda informasiya cəmiyyətinin əsaslarına aşağıdakıları aid etmişdir:

- kompüter texnologiyası informasiya cəmiyyətinin əsasını təşkil edəcək;
- yeni telekommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə yaradılan intellektual istehsal iqtisadiyyatın aparıcı sahəsini təşkil edəcək;
- əməkdaşlıq, problemlərin birgə həll imkanları artacaq;
- informasiya cəmiyyətində azad quruluş sosial fəallığın əsası olacaq;
- “zamanın dəyərinin” reallaşdırılması yeni cəmiyyətin əsas hədəfi olacaq (Masuda, 1983).

Yeri gəlmişkən, məşhur amerikalı filosofu, sosioloqu və futuroloqu Elvin Toffler (1928-2016) zamanı yeni sivilizasiyanın əsas dəyərlərindən biri saymışdır. Onun fikrincə, qloballaşma və sürətli informasiya axınları “real zaman iqtisadiyyatının” formalaşmasına gətirib çıxarır. E.Toffler informasiya cəmiyyətinin əsas əlamətlərinə istehsalın fərdiləşməsini, insanların öz fəaliyyətlərində fərdiyyəçiliyə üstünlük vermələrini, informasiya mübadiləsinin xeyli dərəcədə artmasını aid etmişdir (Тоффлер, 2003).

İnformasiya cəmiyyəti quruculuğunun hüquqi təminatı, ilk növbədə, dövlətin müvafiq sahədə siyasətinin əsaslarının müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. Milli müəlliflərimizdən olan X.Niyazov 2017-ci ildə yazmış olduğu məqaləsində milli informasiya siyasətinin prioritet istiqamətlərini nəzərdən keçirərkən aşağıdakı məqamlara diqqət yetirilməsini zəruri hesab etmişdir:

- milli informasiya infrastrukturunun modernləşdirilməsi, vahid informasiya-telekommunikasiya məkanının yeniləşdirilməsi;
- “İnformasiya təhlükəsizliyi haqqında” ayrıca qanunun qəbul edilməsi;
- informasiya sahəsində subyektiv hüquqların dolğun şəkildə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi;
- informasiya ilə bağlı yeni fəaliyyət növlərinin (elektron ticarət, distansion təhsil və s.) inkişaf etdirilməsi;

- elektron ticarətin hüquqi tənzimlənməsi;
- internet şəbəkəsindən istifadə ilə bağlı yaranan münasibətləri kompleks şəkildə tənzimləyən ayrıca qanunun qəbul olunması;
- internet vasitəsilə keyfiyyətsiz xidmət göstərməkdə təqsirli şəxsin hüquqi məsuliyyəti;
- internetdə müəlliflik hüququnun və fərdi məlumatların qorunmasının hüquqi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
- internetin hüquqazidd məqsədlər, xüsusən, terrorçuluq və ekstremist məqsədlər üçün istifadə edilməsi risklərinin neytrallaşdırılması;
- elektron iqtisadi fəaliyyət, elektron məhkəmə haqqında və s. qanunların qəbul edilməsi (Niyazov, 2017).

Hesab edirik ki, Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti quruculuğunun hüquqi təminatı öz başlanğıcını Ulu Öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və səyi ilə 12 noyabr 1995-ci il tarixli referendumla qəbul olunmuş ilk Konstitusiyadan götürür. Əsas qanunun ardınca bu sahədə münasibətlərin tənzimlənməsi üzrə əvvəlcə xalqımızın Ümummilli lideri H.Əliyevin, ardınca onun layiqli davamçısı cənab Prezident İ.Əliyev tərəfindən imzalanmış aşağıdakı normativ-hüquqi aktlar qəbul edilmişdir:

- "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Qanun (3 aprel 1998-ci il № 460-IQ);
- Məlumat azadlığı haqqında Qanun (19 iyun 1998-ci il № 505-IQ);
- Televiziya və radio yayımı haqqında Qanun (25 iyun 2002-ci il № 345-IIQ, 30 dekabr 2021-ci il tarixli 471-VIQ nömrəli Qanun ilə ləğv edilmişdir);
- Elektron imza və elektron sənəd haqqında Qanun (9 mart 2004-cü il № 602-IIQ);
- Elektron ticarət haqqında Qanun (10 may 2005-ci il № 908-IIQ);
- Telekomunikasiya haqqında Qanun (14 iyun 2005-ci il № 927-IIQ);
- Biometrik informasiya haqqında Qanun (13 iyun 2008-ci il № 651-IIIQ);
- "Kibercinayətkarlıq haqqında" Konvensiyanın Təsdiq edilməsi barədə Qanun (30 sentyabr 2009-cu il № 874-IIIQ);
- "Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında" konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Qanun (30 sentyabr 2009-cu il № 879-IIIQ);
- Fərdi məlumatlar haqqında Qanun (11 may 2010-cu il № 998-IIIQ)
- "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun icrasının təmin edilməsi barədə Fərman (4 iyul 2001-ci il № 520);
- Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarında informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə tədbirlər haqqında Fərman (29 dekabr 2004-cü il № 172);
- "Dövlət orqanlarının elektron xidmətlər göstərilməsinin təşkili sahəsində bəzi tədbirlər haqqında" Fərman (23 may 2011 № 429);
- "Azərbaycan Respublikası dövlət orqanlarının internet informasiya ehtiyatlarının və elektron poçt ünvanının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında" Fərman (19 iyun 2012 № 654);
- "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial innovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması və dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında" Fərman (13 iyul 2012 № 685);

- “İdarələrarası elektron sənəd dövriyyəsi sistemi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə” Fərman (4 sentyabr 2012 № 692);
  - “İnformasiya təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında” (26 sentyabr 2012 № 708);
  - “Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması haqqında” Fərman (5 noyabr 2012 № 736);
  - 2012-ci il noyabrın 7-də Bakı şəhərində imzalanmış “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Əməkdaşlıq Memorandumu”nun təsdiq edilməsi haqqında Fərman (19 dekabr 2012 № 786);
  - “Elektron hökumət portalı haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi və elektron xidmətlərin genişləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər barədə” Fərman (5 fevral 2013 № 813);
  - “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının İnformasiya resursları və texnologiyaları mərkəzinin Əsasnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncam (12 fevral 1999 № 73);
  - “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)”nin təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncam (17 fevral 2003 № 1146);
  - “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncam (20 sentyabr 2016-cı il № 2345);
- “Azərbaycan Respublikasının informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə dair 2023 – 2027-ci illər üçün Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Sərəncam (28 avqust 2023-cü il № 4060) və s.
- Göründüyü kimi, ölkəmizdə informasiya cəmiyyətinin hüquqi təminatının müasir çağırışlardan irəli gələn zəngin və kompleks səviyyəli normativ bazası yaradılmışdır.

### Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı. (2016). <https://e-qanun.az/framework/33717>
2. Əliquliyev, R.M., Mahmudov, R.Ş. (2016). İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasının multidisiplinar elmi-nəzəri problemləri. *İnformasiya cəmiyyəti problemləri*, №2, s.3-18.
3. Niyazov X. (2017). İnformasiya qanunvericiliyinin inkişaf perspektivləri. *Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə*. № 3(59). s. 191-198.
4. Алексеева, И.Ю. (1999). Возникновение идеологии информационного общества // *Информационное общество*, вып. 1. с. 30-35.
5. Белл, Д. (1986). Социальные рамки информационного общества. Новая технократическая волна на Западе. М.: *Прогресс*, с. 330-342.
6. Тоффлер, Э. (2003). Метаморфозы власти. Пер. с англ. М.: ООО Издательство АСТ, 669 с.
7. Masuda, Y. (1983). The Information Society as Postindustrial Society (Japan). p. 171 [https://books.google.az/books?id=ynkmIxFlG3AC&printsec=frontcover&source=gbs\\_ge\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.az/books?id=ynkmIxFlG3AC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

8. From Post-Industrial to Post-Modern Society /

[https://www.blackwellpublishing.com/content/BPL\\_images/Content\\_Store/Sample\\_Chapter/9781405114295/Kumar\\_sample%20chapter\\_From%20post-industrial%20to%20post-modern%20society.pdf](https://www.blackwellpublishing.com/content/BPL_images/Content_Store/Sample_Chapter/9781405114295/Kumar_sample%20chapter_From%20post-industrial%20to%20post-modern%20society.pdf)

## **LEGAL FRAMEWORK FOR THE CREATION OF AN INFORMATION SOCIETY IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

**H.B.Hacıyev**

### **SUMMARY**

This article examines the legal framework for the creation of an information society in the Republic of Azerbaijan and concludes that the legal framework for the creation of an information society is primarily related to defining the foundations of state policy in the relevant area.

## **ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЗДАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

**Х.Б.Гаджиев**

### **РЕЗЮМЕ**

В статье рассматривается правовая база для создания информационного общества в Азербайджанской Республике и делается вывод о том, что правовая база для создания информационного общества в первую очередь связана с определением основ государственной политики в соответствующей области.

*Məqalə redaksiyaya 5 dekabr 2025 tarixində daxil olmuş, 6 dekabr 2025 tarixində isə çapa qəbul olunmuşdur.*